

Zimmet Suçları Hakkında Psikososyal İnceleme

Faruk AŞICIOĞLU*, Beyhan ÜGE**

ÖZET

Sanayileşme, kentleşme, modernizasyon ve rekabete dayalı yaşam biçimi ekonomik suçların gün geçtikçe artmasına yol açmaktadır. Bireysel açıdan da, gerekli psikososyal gelişim sürecinde sağlıklı kimlik kazanamayan kişiler, ekonomik zorluklarının çözümünü, zimmet gibi suçlarda aramaktadırlar. Çalışmamızda zimmet suçu işleyenlerde etkili sosyal faktörlerin yanısıra, kişilik yapılarındaki yönlendirici ve tayin edici özelliklerin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Adli Tıp Kurum Gözlem İhtisas Dairesi'nde 1985-1994 yılları arasında gözlem altına alınmış ve zimmet suçu işlediği iddia edilen 25 olgu çalışma grubumuzu oluşturmuştur. Olguların sosyodemografik özellikleri değerlendirilmiş, psikiyatrik yönleri, muayene, gözlem ve Rorschach Psikodiagnostik metodu ile incelenmiştir. Çalışmamızın sonuçları, sosyoekonomik yetersizliği ve aynı zamanda entegre olamamış kişilik özelliklerinin bu suç türünde belirginleştiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Zimmet, suç, psikoloji

Düşünen Adam; 1996, 9 (2): 50-54

SUMMARY

Industrialization, modernization, urbanization and a life style based on concurrence give rise to an increase in the number of economical delicts. Individuals with no adequate psychosocial development seek solution of their economic difficulties in embezzlement. In the present study, social factors as well as precipitating and determining properties in the psychological structure of these individuals defalcating public money are evaluated. The study was carried out on 25 defendants with the claim of embezzlement who had been in the Department of Psychiatric Observation, Council of Forensic Medicine, in the years 1985-1994. An attempt of the assessment of sociodemographic properties was made, as well as a psychiatric evaluation including by the means of Rorschach Psychodiagnostic method. The results of the study indicate that inappropriate socioeconomic integration together with insufficient individual development are hallmarks of this type of crime.

Key words: Embzzlement, crime, psychology

GİRİŞ

Sanayileşme, kentleşme, modernizasyon ve rekabete dayalı yaşam biçimi ekonomik suçların gün geçtikçe artmasına yol açmaktadır. Ekonomik suçlardaki bu artış, diğer tür suçların da artmasıyla sonuçlanmaktadır (1-3).

Beyaz yaka suçları olarak da adlandırılan bu suçlar, toplumda saygıdeğer sayılan ve sosyal itibarı olan kimselerin iş hayatında işledikleri hileli suçlardır. Günümüzde hayali ihracat, arsa spekülasyonu vb. şeklinde kamuoyuna yansıyan organize beyaz yaka suçları gerçekte olduğunun çok üzerinde olsa da ancak çok azı yargıya yansımaktadır.

* İstanbul Adli Tıp Kurumu Başkanlığı 1. İhtisas Kurulu ** İstanbul Adli Tıp Kurumu Başkanlığı 4. İhtisas Kurulu

Büyük çıkar çevrelerinin siyasi güç, medya vs. destekli, ileri derecede organize ve kendilerini suçlu etiketinden koruyabilecek tüm önlemler alınmış ve yasa boşluklarından yararlanarak işlenmiş suçlar yanında zimmet, rüşvet, sahtecilik, dolandırıcılık, irtikap, inancı kötüye kullanma, karşılıksız çek keşidesi, hileli iflas, şantaj gibi suçlar da genel anlamda beyaz yaka suçlarını oluşturmaktadır⁽¹⁾.

Çağdaş toplumda temel değerler hiyerarşisinin en üst kademesinde bulunan ahlak ve adalet kavramlarının suçluluktaki rolü son derece önemli olmakla beraber, bireysel ve toplumsal normların kullanılmasında sosyal ve kişilik faktörlerinin katkısı da o derece önemlidir. Başka bir ifade ile kişinin biyopsişik yapısı ile sosyokültürel ve ekonomik etmenler arasındaki dengesizliğin oluşturduğu etkilenim sonucu ortaya çıkan suçlulukta, temel fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan kişinin motivasyonlarını gayrimeşru istikamete yönelterek, suç fiilinden önce "suç imajı" rasyonalize edilmektedir.

Özdeşleştirme, özerklik, sorumluluk gibi gerçekleştirilmesi gereken psikososyal aşamaları özümleyemeyen ve bu şekilde sağlıklı bir kimlik kazanamayan kişiler, toplumsal ve ekonomik baskıların da etkisiyle dengeleyemedikleri ve doymamış içgüdülerini, arzu ve isteklerini kolay ve kısa yoldan doyuma ulaştırmada bu türden ve suç teşkil eden fiilleri çözüm yolu olarak algılamaktadırlar. Çoğu kez bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkan "aşırı basit çözüm tepkisi", sosyokültürel normlara kişiliğini entegre edememiş kişide bu türden suçlara eğilimi arttırmaktadır⁽⁴⁻⁹⁾.

Tarihsel süreç içinde toplumsal yaşam biçiminin oluşmasından beri varlığını sürdüren zimmet gibi beyaz yaka suçlarının, antik çağın filozofları (özellikle Eflatun) tarafından hedonistik bir anlayışla iktisatların tatmini şeklinde açıklanmaya çalışıldığını, günümüze doğru da determinist, etiolojik ve operasyonel görüşler içinde incelendiğini görmekteyiz. Son yıllarda ise sosyolojik ve klinik eğilimin hakim olduğu psikolojik yöntemler önem kazanmış ve böylece gerek suçlunun şahsiyeti ve gerekse suçlu davranışın psikodinamiği hakkında açıklayıcı birçok bilgiye ulaşmak mümkün olmuştur^(1,4,5,8-10).

Çalışmamızda zimmet suçlarında sosyal faktörlerin yanı sıra, kişilik yapılarındaki yönlendirici ve tayin edici nitelikteki bazı kişilik boyutlarının da tesbitine çalışılmıştır.

MATERYEL ve METOD

Zimmetine para geçirdiği iddia edilen ve Adli Tıp Kurumu Gözlem İhtisas Dairesi'nde 1985-1994 yılları arasında gözlem altına alınan olgular, sosyodemografik özellikleri, suçun işleniş tarzı açısından değerlendirilmiş, zeka ve kişilik özellikleri psikodiagnostik metodla incelenmiştir.

BULGULAR

1985-1994 yılları arasında zimmet iddiası ile gözlem altına alınmış olan 25 erkek olgu çalışma grubumuzu oluşturmaktadır. Olgularımız 25-48 yaş arasında olup, yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 1'dedir. Olguların eğitim düzeyleri Tablo 2'de görev ve ünvanları Tablo 3'de gösterilmiştir. 25 olgunun 23'ü evli, 1'i bekar ve 1'i dul idi. Evli olanların 20'si çocuk sahibidir. Olguların doğum yerlerine göre bölgesel dağılımı anlamlı bir özellik göstermemiş, ancak deneklerin % 68'inin kent kökenli ve % 32'sinin kırsal kökenli oldukları görülmüştür.

Olguların suç işledikleri tarihlerdeki geçim endekslerine göre oldukça düşük bir gelir düzeyine sahip

Tablo 1. Olguların yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş	N
25-29	5
30-34	3
35-39	8
40-44	7
45-49	2
Toplam	25

Tablo 2. Olguların eğitim düzeyleri

Eğitim	N
İlkokul	3
Ortaokul	10
Lise	8
Yüksekokul	4
Toplam	25

Tablo 3. Olguların görev ünvanları

Görevleri	N
Veznedar	4
Tahsildar	3
Mutemet	3
Sayman	3
Tahakkuk memuru	3
SSK'da eczacı	1
Kamu yöneticisi	2
Memur	5
Muhasebeci	1
Toplam	25

oldukları tespit edilmiştir. 3 olgumuzda mükerrer suç saptanırken, ihtihar girişimine hiçbir olgumuzda rastlanmamıştır. Olgularımızda zimmete para geçirme en çok tahsilat veya hasılat makbuzlarında silinti, kazını, sürşarj işlemi ile miktarı az gösterme şeklinde gerçekleşmiştir. Tahsil ettiği parayı zamanında hesaba yatırmayarak bir müddet üzerinde tutma, havaleleri sahibine ödenmiş gibi gösterme, bordro üzerinde sahte imza atma, satış hasılatını kayıt dışı bırakma, hasılatı alıp kaçma, bankanın özel şifrelerini kullanarak başkalarına ait havaleleri yakınlarının hesabına aktarma, kullanılan diğer yöntemlerdir.

3 olgu kendi geçim endekslerine göre yüklüce sayılabilecek miktarda parayı zimmetine geçirerek kaçtığından, 1 olgu tayini nedeniyle devir teslim işlemi sırasında, 4 olgu amir ve diğer memur arkadaşlarının şüphelenmesi üzerine, 3 olgu şikayet, 14 olgu ise yıllık denetleme sırasında zimmetlerine para geçirdiği iddiası ile yakalanmıştır.

Olguların adli psikiyatrik açıdan 21'inin ceza ehliyetinin tam olduğuna karar verilmişken, ceza ehliyetine haiz olmayan 4 olgudan 2'si "paranoid psikoz (TCK.46)" 1'i "devri organik beyin sendromu (TCK.48. madde delaletiyle TCK.47)", 1'i de "depresyon (TCK.47)" olarak değerlendirilmiştir. Olgulara uygulanan zeka testlerinden Tablo 4'deki sonuçlar alınmıştır. Rorschach kişilik testi ile elde edilen kişilik faktörleri de Tablo 5'de gösterilmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Olgularımız arasında kadın bulunmaması, ülkemizde kadınların iş hayatında daha az yer almaları, zimmet

Tablo 4. Olguların zeka testi skorları

IQ	N	%
111-120	3	12
91-110	17	68
81-90	2	8
71-80	3	12
Toplam	25	100

Tablo 5. Rorschach kişilik testi sonuçları

	Vasat		Yetersiz	
	N	%	N	%
A. Şahsiyetin entellektüel faktörleri				
1. Zihni sentez yeteneği	19	76	6	24
2. İdrak fonksiyonunda "assimilation"	17	68	8	32
3. Entellektüel kontakt	23	92	2	8
B. Şahsiyetin affektif faktörleri				
1. Ego fonksiyonları	17	68	8	32
2. Kolektif düşünceye iştirak yeteneği	23	92	2	8
3. Sosyal kontakt kabiliyeti	11	44	14	56
4. Affektif kontakt	5	20	20	80
5. Çevre ile ilişkiler	7	28	18	72
6. Affektivite	5	20	20	80
7. Sosyabilite	19	76	6	24
			Var	Yok
			N	%
8. Emotivite	18	72	7	28
9. Affektif labilite, egosantrizm	4	16	21	84
10. İmpulsivite	15	60	10	40
11. Agressivite	15	60	10	40
12. Anksiyete	16	64	9	36
13. Enfantilizm	17	68	8	32
C. Rorschach testi sonuçları			N	%
1. Psikopatolojik sendrom oluşturmuyor			12	48
2. Nevrotik bulgu			7	28
3. Şizoid bulgu			1	4
4. Psikopatik bulgu			4	16
5. Eksitasyon sendromu			1	4

suçuna olanak tanıyan meslekleri daha az tercih etmeleri, ailenin maddi sorumluluğunu daha az üzerinde taşımaları bu tür riskten kaçınmaları ve genelde kadınlar arasında suça eğilimin az olmasıyla açıklanabilir.

Yaş ilerledikçe birçok suçta oran azalmaktayken beyaz yaka suçlarının daha ileri yaşlarda yoğunlaştığı görülmektedir (1-11). Çalışmamızda 35-44 yaş arası (% 60) zimmet suçunun en çok işlendiği yaş grubu olmuştur (Tablo 1). Olgularımızın hepsinin kamu

sektöründe çalışan memurlar olduğu ve suçun sıklıkla on yılın üzerindeki meslek yaşamlarında işlendiği görülmektedir. Literatürde genellikle zimmet suçu işleyenlerin uzun yıllar finansal sorumluluk yüklenmiş kişiler olduğu belirtilmektedir ⁽¹¹⁾.

Olgular; kamu (vergi dairesi, maliye, tapu kadastro müdürlüğü), SSK, belediye ve kamu iktisadi teşekküllerinde (PTT, Tekel, TEK, köy hizmetleri, zirai donatım kurumu, taş kömürü işletmeleri) görev yapmakta olup çoğu direkt olarak parasal işlemlerden sorumluydular. Literatürde pozisyonlarının verdiği bu imkanla uzun yıllar para açığının ortaya çıkmayacağı, özellikle bu kişilerin kontrolü elden bırakmamak için izne dahi çıkmadıkları, sıklıkla şüphce, şikayet ve özellikle de kapsamlı bir teftişten sonra yakalandıkları belirtilmektedir ⁽¹²⁾.

Belirli suçlar ile suçlunun işi ve mensup olduğu sosyal sınıf arasındaki ilişki olduğu bilinmektedir. Özellikle düşük gelirli kişilerin veznedarlık, tahsildarlık gibi meslekleri icra etmesi bu kişilerin çok güçlü parasal çekimlere direnmelerini güçleştirmektedir ⁽¹⁾. Ayrıca, kar-zarar yaklaşımı ile zimmet suçundan elde edilen kazancın suçun yaratacağı kayıplara baskın olduğu durumlarda, bu türden suçların işlenme oranının arttığı söylenebilir ⁽¹⁾.

Medeni halin suçluluk üzerine etkilerini içeren bazı araştırmalar evlilerin daha az sayıda suç işlediklerini göstermektedir ^(1,13). Çalışmamızda ise bunun tam tersi sonuçla karşılaşılmıştır. Bu durum özellikle düşük gelir seviyesine sahip olgularımızın evlilik ve çocuk sahibi olmaları ile ihtiyaçlarının artmış olmasına bağlanabilir. Mükerrer suça sadece 3 olguda rastlanmıştır. Bir olgu çekte sahtekarlık, bir olgu zimmet ve bir olgu da yaralama ve silahla tehdit suçu işlemiştir. Literatürde zimmet suçlarının sadece küçük bir kısmının sabıkalı olduğundan bahsedilmektedir. Mükerrer zimmet suçu işlemeleri ise işverenlerin bu kişilere bir daha finansa dayalı iş vermemeleri ile engellenmektedir ^(11,14).

Suçun motivasyonuna ilişkin soruları, 13 olgu hastalık ve kumar borcu, taksit ödeme vs. gibi nedenlerle paraya ihtiyaç şeklinde yanıtlarken 2 olgu olay sırasında bunalımda olduğunu, 1 olgu da başına sıcak geçtiğini ifade etmiş, diğerleri ise bu soruyu yanıtızsız bırakmışlardır. Zimmet suçu işleyenler ge-

nellikle kumar, aşırı harcama, evlilik dışı beraberliklerden kaynaklanan ve başka bir şekilde çözemeyeceğine inandığı finansal problemlerini pozisyonun verdiği imkanla çözmeye çalışmaktadırlar ⁽¹²⁾. Olgularımızın başvurdukları zimmet yöntemleri literatürde de en sık zikredilen yöntemlerdir ⁽³⁾.

İştirak halinde zimmet suçuna iki olgumuzda rastladık. Bunlardan birisinin durumu farkedilen amirlerine sus payı verme şeklinde olduğu görülmektedir. Literatürde zimmet suçunun genellikle bireysel işlendiğinden, seyrek olarak birden fazla kişinin birlikteliğinden bahsedilmektedir ⁽¹¹⁾. Bordro, fatura, makbuz gibi belgelerde fiziksel yöntemlerle değişiklikler yapmak, sahte imza atmak, hasılatı kayda geçirmemek gibi yollarla zimmetine para geçiren olgularımız genellikle uzun süre zarfında nispeten küçük miktarda parayı zimmetlerine geçirmişlerdir. Bu durum zimmetçiler arasında yaygın olan sorumlulukları altındaki parayı çalmadıkları, sadece borç aldıkları şeklindeki rasyonalizasyon ile açıklanabilir.

Bu kişiler aldıkları paraları genellikle ödeme niyetindedirler, bazen de gerçekten öderler ve zimmet açığa çıkmaz, oysa sıklıkla belirli zaman aralıklarıyla aldıkları küçük miktardaki paralar, ödeyemeyecekleri boyutlara ulaştıkça, aldığı miktarı ödemek için çalgınca kumar oynama, intihara teşebbüs (olgularımız arasında intihar girişimine rastlanmamıştır) ya da kendini suçlu olarak tanıtmaya ederek ve dikkatsizce davranarak evvelce almadığı kadar büyük miktarları alırlar. Zimmetçi, eğer az para aldığı ve geri ödemeyi düşündüğü erken dönemde yakalanırsa rasyonalizasyonu cezaevinde de devam eder ve borç aldığını iddia eder ^(11,15).

Olgularımızdan ikisinin müfettişin geldiğini öğrenince çalışma odasında yangın çıkararak delilleri yoketmeye çalışıldığı öğrenilmiştir. Bunun gibi finansal ve politik nedenlerle yangın çıkararlara "motivated arsonist" adı verilmektedir ⁽¹⁶⁾.

Tablo 4'de görüleceği gibi olgularımızın % 80'i normal düzeyde zeka bölümüne sahiptirler. Düşük orta ve borderline zeka şeklinde tanımlayabileceğimiz düzeydeki deneklerin sayısı ise 5 (% 20)'dir. Literatürde de paranın sorumluluğunu yüklenmiş kişilerin nadiren geri zekalı oldukları belirtilmektedir

(11). Rorschach psikodiagnostik metodu ve terminolojisine göre düzenlediğimiz Tablo 5'de; deneklerin şahsiyetlerinin entellektüel yapılarında herhangi bir patoloji veya yetersizliğe rastlanmamıştır. Olguların çoğunun oldukça iyi düzeyde bir "entellektüel kontakt"a (% 92) görülmüş, idrak ve kognitif fonksiyonları oldukça yeterli bulunmuştur.

Affektif faktörleri bakımından da olgularımızın çoğu yeterli ego fonksiyonlarına (% 68) ve sosyobiliteye sahiptirler (% 76). Kolektif düşünceye iştirak bakımından ise % 92'sinin, toplumun geçerli örf, adet gibi kültürel normlarını taşıdıkları saptanmıştır. Buna karşılık affektivitelerinin bozuk olduğu, sosyal ve affektif kontaktlarının ve sosyal çevre ile ilişkilerinin yetersiz olduğu dikkati çekmiştir. Deneklerin çoğunun (% 60) agresif ve empulsif komponenti baskın ve anksiyeteleri yüksek bulunmuştur (% 64). Tamamlayıcı bir unsur olarak da entantilizmin yukarıda zikredilen bulgularla bir paralellik gösterdiği Tablo 5'de görülmektedir.

Literatürde zimmet suçu işleyenlerin kişilik yapılarıyla ilgili hiçbir çalışmaya rastlayamadığımızdan bulgularımızın benzer çalışmalarla karşılaştırma imkanı bulunamamıştır. Olguların adli psikiyatrik rapor neticeleri ile, elde edilen test bulguları arasında bir paralellik mevcuttur. Test bulgularına göre olgularımızın % 96'sında şahsiyet yapılarında tespit edilen semptomlara rağmen kişiliklerinde çözülme (dissociation) görülmemiştir. Adli psikiyatrik rapor sonuçlarına göre "paranoid psikoz" tanısı konan iki olgudan biri test bulguları ile "kuvvetli şizoid tipte reaksiyon" ve diğeri de "paranoid içeriğin hakim olduğu eksitasyon sendromu" olarak değerlendirilmiş; her iki rapor ve test sonuçlarının ortak sonucu olarak da kişiliklerinde "dissociation" görülmemiştir.

Olgularımızın çoğunluğu yeterli bir entellektüel kapasiteye sahiptirler. Buna karşılık affektif yapılarında kuvvetli anksiyete, sosyal ve affektif kontakt-

larında yetersizlik, emotivite, çevre ile ilişkilerinde uyumsuzluk ve sağlıklı çözüm getirici yaklaşımda eksiklik, agresif ve empulsif eğilimler saptanmıştır. Bu bulguların, olgularımızın işgal ettikleri sosyal statüleri ile içinde yaşadıkları toplumsal normlara ayak uyduramamış ve entegre olamamış kişilik boyutlarını yansıttığı ve bu türden suçla yatkınlığın bir ifadesi olabileceği düşünülmüştür.

25 olgu ile sınırlanmış olan çalışmamız zimmet suçlarının toplumumuzdaki rastlanma sıklığını tam anlamı ile yansıtmadığı gibi, Adli Tıp Kurumuna, hatta yargıya yansıyan bu suç türü ile ilgili karanlık sayının varlığı da bilinen bir gerçektir. Çalışmamız, benzer ve daha kapsamlı araştırmaların gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

KAYNAKLAR

1. Dönmezer S: Kriminoloji. 8. baskı. İstanbul. Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 56-58, 293-360, 1994.
2. Shelley LI: Crime and modernization. Carbondale, Edwardsville, Southern Illinois University Press, 114, 1981.
3. Erman S: Sahtekarlık suçları. Ticari Ceza Hukuku. 3. baskı, İstanbul, İ.Ü. Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi. Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, Cilt 3:27, 1987.
4. Üge B: Agressivite ve empulsivite faktörlerinin suçluların şahsiyet yapısındaki rolleri. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. İstanbul, 1993.
5. Alkan T: Saldırganlık, önyargı ve yabancı düşmanlığı. Hill Yayınları, İstanbul, 6-11, 1983.
6. Köknel Ö: Değişen çevre içinde ergenlik sorunu. V. Milli Nöropsikiyatri Kongresi, İzmir, 5-13, 1969.
7. Parker GVC: Psychological testing in legal setting. In: Curran WJ, McGarry AL (ed). Legal Medicine, Psychiatry and Forensic Sciences. Philadelphia, Davis Company, 763-76, 1980.
8. Yücel MT: Suç ve ceza anatomisi. Yarıcaık Cezaevi Matbaası, Ankara, 26-37, 1973.
9. Yücel MT: Adalet psikolojisi. Yarıcaık Cezaevi Matbaası, Ankara, 81-2, 1994.
10. Sokullu RF: Kriminoloji ders notları. İstanbul, 151-62, 1994.
11. Sutherland EH, Cressey DR: Criminology. 8th Edition, Philadelphia, New York, Toronto: JB Lippincott Company, 253, 1970.
12. O'Hara CE: Fundamentals of criminal investigation. Springfield, Illinois: Charles C Thomas Publisher, 296, 1956.
13. Glueck S, Glueck E: Of delinquency and crime. Springfield, Illinois: Charles C Thomas Publisher, 161, 1974.
14. Cressey DR: Other people's money: a stud in the social psychology of embezzlement. Glencoe: Free Press. 36, 1953.
15. Sellin T, Wolfgang ME: The measurement of delinquency. New York, London, Sydney, John Wiley and Sons Inc, 35-6, 1964.
16. Gelder M, Gath D, Mayou R: Oxford textbook of psychiatry. Oxford, New York, Toronto: Oxford University Press, 738, 1983.